

1920

* * *

Dešimt dienų esam Omske. Gatvės prisikimšusios pabėgėlių, aikštės pristatytos sustumtų vežimų. Brezentas peršlapęs, ratai iki ašių į purvą įklimpę. Niekas laužų nebekuria, kiekviename name maisto prašinėjama. Kaskart eidamas į miestą – nuo išėjimo iki grįžimo – girdžiu vien tai: „Dėl Dievo meilės, duonos kriaukšlį!“, „Nuo užvakar nieko burnoj neturėjom!“, „Vežime maži vaikai šąla!“

Vietos gyventojai prie parduotuvių stovi ilgose eilėse. Kas mirksnis triukšmingai įsiplieskia kruvinos muštynės. Didžioji dalis parduotuvių beveik tuščios, kai kurios išplėstos, kitos uždarytos. Kiekvienas bando atsargai ką nusistverti – kas žino, ar ryt tik ne... Kaskart vis sutinki varganai apsitaisiusių damų, daugelis jų – žuvusių karininkų žmonos. Veidus dengia pudros nuobaigos, jose ryškėja ašarų rėvos. Brangūs kailiai šlapi karo ant liesų pečių. Minant purvynę čezėdamos šnara senos šilkinės suknišios.

„Mano vyras fronte...“, „Mano vyras žuvo...“, „Mano vyras išvykęs – kas žino, kur jis dabar?..“, „Ką turėčiau daryti? Dirbti? Niekada to nedariau...“, „Elgetauti? Niekas nieko neduoda...“, „Eime su manim, eime, gerasai, mielasai! Viską padarysiu...“

Pabėgėliai miniom kasdien plūsta. Baltųjų sostinė siaubingai sparčiai pampsta, kol tampa milžiniška nuskurėlių stovykla.

Miestas be galo sugniužęs. Mūsų nuotaikos juodų juodžiausios. Mūšio lauke bent vilties turi, čia viskas žlugę. O ir arbatinėse akivaizdus nuosmukis – įsisiūbuojantis užavimas, padedantis pamiršti nelemties akimirką, triukšmingas karo instrumentų trimitavimas, nustelbiantis vis besitaikančią prisėlint baimę. Visur tvykčioja pabaigos žymės. Klaišios pabaigos...

Apsistojome trečios klasės viešbutyje – vadovybės įsakymu kambarius mums su ginklais atlaisvino. Mūsų tarnyba – policiniai ir patrulių reidai į frontą, kuris yra kiek daugiau nei už šešiasdešimties kilometrų nuo miesto. Pabūklų dundėjimas lyg kontrabosas, pamišusiam miestui griežiantis užliūliuojančią giesmę.

– Mirties šokį! – neseniai sakė Ilja.

Tas sukurs net ir Kostią įtraukia. Kad Dodanovą ir Petrovą, nesistebim, bet kad jį – sunerimstam.

– Visiems mums galas! – piktai tarė, kai bandėm sulaikyti. – Kartą ir aš gyvenimu pasimėgauti norėčiau...

Dabar naktimis jo nėra, grįžta namo dažniausiai prigėręs – išblyškęs, tirtantis, išsekęs. Dvi trys išsidažiusios keksės kas rytas parveda jį prie viešbučio...

Petrovas tyčiojasi. Petrovo gyvenimo geismas pasibaisėtinas.

– Eime, Ietininke? – kasdien vis klausia godžiai lyg žvėris žvelgdamas, bet kokį pasipriešinimą palauždamas.

Ar tas gyvenimo geismas antgamtiškas? Ar ir jis, kaip kiti, žino, kad mūsų dienos suskaičiuotos? Ir kad senosios karalystės spindesys, pentinų ir antpečių spindesys dabar jau amžiams sunyks?

Apsistojus Omske brolių veidai įgavo keistą išraišką – ją galima būtų apibūdinti kaip pasipūtimą. Jie įsigijo naujų knygų apie van Gogą, Kurbė, Sezaną, laisvalaikiu niekur neina, valandų valandas drauge sėdi. Juos regėdamas kartais pagalvoju apie per Prancūzijos revoliuciją žuvusius aristokratus. Apie tuos žmones, kurie šypsodami mirė, šypsodami atsiveikino. Smelkiami nesudrumsčiamos paniekos viskam, kas nauja.

Ilja mieste turi draugę – jauną studentę vardu Liuba fon Beliajeva, semestrą kartu su ja studijavo. Tai ta šviesiaplaukė mergina, su kuria susipažinau Omsko jojimo manieže, kai Luka sakė pirmąją kalbą. Ji dirba ligoninėje, jis dažnai ją lanko, bet dabar, pakeliui į namus, jis atrodo labiau prislėgtas nei išvykdamas. Nežinau, kodėl taip. Ne, tai tikrai ne viena tų seselių, kurios per karą pagarsėjo kariuomenėje kaip tikros keksės.

Luka po pastarojo priepuolio baisia blogyn eina. Dažnai ištisas valandas neprakalba. Gerklės ir plaučiai veikiausiai jau stipriai pažeisti. Dažniausiai girdim jį vien kimiai šnabždant. Bet jo akys kaskart vis gilėja, nuostabėja, lyg būtų pranokusios tai, kas žmogiška. Jo veidas dabar – vien akys. Niekada jų neužmiršiu.

Po Zaidlico mirties adjutantu tapo Rekė. Niekas geriau už jį tų pareigų neatliktų. Jis tinka joms ir kaip kareivis, ir kaip žmogus, atlieka tarnybą, kaip praręs, tiksliai ir nepaperkamai, ir net jo eisena, tvirta, tiesi, visad tokia pat, nė trupučio nekintanti, ar per purvyną brenda, ar parketu žengia. Kasdien vis labiau susibičiuliuoju su juo. Jis kalba vokiškai – tai kas, kad jis Pabaltijo vokiečių ir dar grebluojantis.

O Verenikis? Zaidlico mirtis jį sukretė iki pašaknų. Jo jautiškas sprandas sumenko, tvirti keliai nebespyruokliuoja. O ir kalba, kadaise labai vaizdinga ir veržli lyg kalnų upelis, prarado savitumą. Juodi plaukai nupilko, smilkiniai nubalo. Po Zaidlico mirties jis vien „tu“ man sako.

* * *

Mums ir vėl priskyrė dvidešimt karo belaisvių. Austrių, vokiečių ir vengrų. Juos apgyvendino barake, tad retai juos matau. Tai netoli tos aikštės, kurioje mūsų gurguolė stovi. Negyvai nusilaksčiau bandydamas parūpinti jiems maisto – bergždžiai.

– Tai, kas anksčiau dvidešimčiai buvo skirta, dabar keturiasdešimčiai reikia dalyti! – sakyta man traukiant pečiais.

Dėl Dievo meilės, kaipgi šitaip? Senoji padermė ir taip išsekusi, išbadėjusi, išdžiūvusi.

– Kad dar bent porą antklodžių, pone kariūne! – maldavo Fletmanas. – Tuoji žiema...

– Pasiimkit arklių gūnias!

– Jas jau kazokai sargybiniai ima kasnakt...

Pasikviečiau kazokus, uždraudžiau imti. Keli bambėt pradėjo.

– Užsičiaupkit! – surikau. – Ar neturit milinių?

Kazokai nutilo. Kai pasisukau eiti, girdėjau murmant:

– Mes su jais, tais vokiečiais dešrininkais, atsiteisim...

O, Dieve, ką gi daryti? Retai būnu pas belaisvius. Visą pyktį ant jų išlies...

– Ar negalėtume bent jau paelgetaut nueiti? – vakar kažkas paklausė. Tai buvo džiovininkas, tas kraujais spjaudantis.

– Negaliu leisti! – kimiai tariu. – O jei ir nueitumėt... Argi gatvėse jau penkiasdešimt tūkstančių rusų neelgetauja? Nieko juk negausit... Gal dar ir mirtinai užtvatins, kad paskutinius skarmalus nuo jūsų nuplėštų...

Pasakiau Piotrui, kad popiet visas karininkų paliktas nuobaigas surinktų į puodą ir nuneštų mūsų karo belaisviams. Bet beveik nieko neliuko – keli apgraužti kaulai, duonos kelios plutos...

Susigėdau.

***

Neseniai Kolčiakas paskelbė įsaką: „Bet kokiomis sąlygomis išlaikyti Omską! Verčiau jau žūti, bet neatiduoti!“

Dabar apie tai niekas jau nekalba. Vadovybė kasdien vis menčiau susivokia, ką daranti. Vis dar nežengta nė žingsnio milžiniškai karinei stovyklai iškeldinti. Irtyšiuje plūduriuoja šimtai lichterių, bet niekas apie juos nepagalvoja – jie lyg išpampę skenduolių kūnai. Iš rytų kasdien vis vyksta traukiniai su karo technika. Gal raudoniesiems? O dar sužeistieji ir ligoniai, ir kovos grupės, keli šimtai tūkstančių žmonių – ar reikėtų visus juos paimti į nelaisvę?

Sakytum, reikia išnarplioti kamuolį, bet per susijaudinimą siūlo galo nerandi. Visame mieste tik vienas reikalas sutvarkytas, su intervencine kariuomene susijęs. Atrodo, jie išskirtiniai – dideli jų pulmanai stovi paruošti išvykti, nors sostinėje nė vienas žmogus apie išvykimą negalvoja. Jie, sąjungininkų vadai, turi penkis šešis ilgus prabangius traukinius – geriausius Rusijos traukinius su virtuvėmis, vonios kambariais, elektra. „Vyriausiojo regento specialusis traukinys, palyginti su šiais riedančiais prašmatniais kambariais, yra tik šuns būda!“ – kartą sakė Kostia.

Kai Kolčiakui buvę pranešta, kad intervencininkai išvyksta, kad Knokso, Žaneno, Pavluso traukiniai geležinkelio stoty garus pūkdami stovi, jis tik paklausęs: „Ką tai galėtų reikšti?“ O vienas karininkas atsakęs: „Po atliktų dienos darbų poilsiui rengiamasi, ekselencija!“

Tada imperijos vietininką ištiko įtūžio priepuolis. „Nutilkit pagaliau, baikit niekus tauškęs! – suriko. – Negaliu patikėti... Tai prieštarauja bet kokiam žmogiškumui, negi nesuprantat? Tai juk mūsų sąjungininkai, kurių pergalę vien mūsų mirtinos aukos lėmė. Ak, kodėl jie apskritai atvyko, jei tik žadėjo, kaip jūs sakot...“ Po šių žodžių jis pravirko.

Taip, kodėl jie apskritai atvyko? Visi to klausė. Jei jie nebūtų kišęsi, tokių baisybių niekada nebūtų buvę. Niekada nebūtų prasidėjusi kontrrevoliucija, Kolčiakas niekada nebūtų ėmęsis vadovauti. Ji išplieskė tikintis jų žadėtosios paramos, tik po susitarimo su generolu Knoksu Kolčiakas visiškai perėmė vadovavimą. Dvejų klaiko metų ši šalis būtų išvengusi.

Ir galbūt viskas būtų buvę kitaip nei dabar, gal tik po dešimties metų galima būtų tikėtis...

***

Ryte eidamas pas savo *plennyje*, prie gurguolės pamačiau sėdinčią išsi-
pusčiusią merginą. Iš pirmo žvilgsnio aišku – trečio rango kokotė. Prieš ją
tupėjo berlynietis, spoksojo išplėtęs akis, svaigdamas nuo susijaudinimo
gniauzė sušalusias rankas. „Po paraliais...“ – girdėjau jį penkis šešis kartus
sakant.

– Geriau nė nerastum! – tarstelėjo netoliese stovintis kirasyras.

Nužvelgiau merginą, mačiau – jos oda taip storai nupudruota, kad net pūlingų opų nematyti. „Mus, belaisvius, pirma sutikta kekšė supančioja!“ – bejėgiškai pagalvoju. O tada sutelkiau jėgas.

– Fricke! – pusbalsiu šuktelėjau.

Jis nenorom priėjo.

– Kas?.. – piktai mestelėjo.

– Ar tu nevedęs, Fricke?

Jis atžariai linktelėjo.

– Na, taip, bet... Po paraliais... Manot, gal, kad aš ją... į Berlyną? Kad-t
aš-s neju-kauju...

– Nemanau, – rimtai tariu. – Tai man nerūpi. Tik galvoju, ar namo
nori grįžt sifiliu užsikrėtęs? Bent jau geriau pasižiūrėtum į ją, prieš...

O tada atėjo Verenikis. Metė į merginą rūstų žvilgsnį, tada pažvelgė į
sunerimusį mano veidą.

– Benjaminai, – tvirtai tarė, – nenoriu, kad tu, supranti? Draudžiu
tai... Nepūsk akių... galima ir susilaikyti, man irgi tenka! O kai sunku bus,
daryk kaip aš. Mums leista vien tik apie Rusiją galvoti, sakau sau tada.
Visas jėgas jai...

Nė nespėjęs ką paaiškinti, pasijutau vienas pats stovįs.

***

Šiandien Ilja paprašė palydėt jį į ligoninę.

– Norėčiau tave geriau supažindinti su Liuba, – pasakė. – Ji mano
sužadėtinė, žinai? Bet... – jis nutilo, prikando lūpą.

Ta ligoninė atrodė baisiau, prasčiau nei belaisvių ligoninės. Prisimi-
niau Maskvą, Grudeckio kareivines. Ką tada pagalvojom, kai mums sakė:
„Ateis toks laikas šitai šaliai, kai rusai patys tokiame skurde tįsos!“ Ne,
šimtąkart baisesniam...

Daug kur sužeistieji guli lovoje po du, kai kas ir ant plikų grindų. Tvarsčiams naudojami suaukoti marškiniai, iš kai kurių tvarsčių Valensijos nėriniai kyšo. Aplink dejonės ir klyksmai – narkotikų nei morfijaus, nei kokaino nebėra.

– Tik kavinėse, – liūdnai sako Ilja. – Ten kiek tik nori gali prisipirkti.

Žiūriu į valstiečius be liežuvių, karininkus be akių – raudonųjų be-laisvius, paskutinę akimirką išlaisvintus. Visos žaizdos infekuotos, visi patiesalai pūliais išsterlioti. Ištisos salės priguldytos jaunučių karo mokyklos moksleivių – kas jiems bus, jei Omską teks palikti? Raudonieji visus iššudys – lovose... Arba išneš ant neštuvų į kiemą ir ten nušaus... Kaip anuomet Užbaikalėje...

Iljos sužadėtinė kaip tik baigė tvarstyti krūtinę vienam jaunam kornetui – jis susižavėjęs žvelgė į ją. Ji padavė man ranką, ilgai žiūrėjo. Jos lūpos siauros, bet vis dar raudonos it gėlė.

– Ilja daug pasakojo apie jus! – tyliai pasakė. – Dėkoju, kad suprantat jį, kad kiek palaikot – jis juk nieko neturi...

Ji subtilaus grožio mergina, švelni – toks švelnumas sklinda iš rusų ikonų. Jos švelnumas ir romumas mane trikdo, jos akių tyrumas verčia rausti. Ilgai laikau jos rankas – moters šilumos nuo to laiko, kai atsisveikinau su Marija, nesu patyręs.

Galiausiai išdrįstu paklausti apie darbą, apie gausybę jos slaugytinių.

– Ak, – sako ji, – sunku... Nieko nebėra, net ir būtinausių dalykų, nei vatos, nei marlės, ir būtinausių medikamentų beveik nėra, jokio sveiko instrumento... O žaizdos tokios baisios, kokių Didžiajame kare net ir nebuvo... Raudonieji šaudo pačių nulietomis švininėmis kulkomis, jų paliktos žaizdos tokios didelės, išdraskytos... Ir gyti nenori...

Salės kampe aptikome ir Tėvelį. Sėdėjo prie jauno valstiečio ant lovos, kalbėjo su juo taip, kaip su vaiku kalbama. Mus pamatęs priėjo.

– Kaip sekasi, Tėveli? – paklausiau.

Jam net į galvą nešovė, kad apie jį, apie jo sveikatą klausinėt galėčiau.

– Ak, tai siaubinga, – gargždžiai sušnibždėjo. – Bėginėju, bandau susidaryti vaizdą... Bet čia visiškai kitaip nei Maskvoje ar Peterburge! Ten baisus teroras viską išakėjo, visi lyg pavasario žemė savo sėklos laukė... Čia visi girti... Jokios širdies nesuvirpina, viskas plyna kaip kadaise...

– Taip, kadaise sakė: dangus aukštai, caras toli. Dabar sako: Rusija didelė, Trockis toli... – liūdnai tarstelėjo Ilja.

Luka pritilo.

– Taip yra... Niekur nematau širdingumo ir užsidegimo – tik mūsų kotojai dar išsaugojo! Visur vien pavydas, politika... O tie, kas bijo atsi-peikėti, vynu ir muzika svaiginasi... Ak, nebegaliu daugiau kalbėti...

Taip, kalbėti jis daugiau negali! Bet ar padėtų? Neseniai pradėjau viskuo abejoti... Taip pat ir tuo, kad šie žmonės kada nors suvoks, kad visiško žlugimo jie gali išvengti tik naujai atgimę...

***

Šįryt eidamas gatve prieky pamačiau anglą karininką. Tuoj nusprendžiau jį pakalbinti.

– Atleiskite, – aplenkęs pasakiau, – ar galėtumėt atsakyti į kelis klausimus?

Anglas pakėlė pilkas akis. Liesu, švariai nuskustu veidu šmėstelėjo pasipūtėliškumo šešėlis.

– Norite mane išplūsti? – sausai tarstelėjo.

– Kodėl? – nustebau.

– Ak, nežinot? Tada kažkas nauja... Mus kasdien užgaulioja, suprantat? Kiekvienas karininkas, jei tik pasitaiko proga, tai ir koneveikia... Prakeikti intervencininkai ir taip toliau... Maitvanagiai, plėšikai... O, Dieve, tarsi mes šitaip! Tarsi mums patiems tai nebūtų bjauru!

– Galėtumėt man... – pertraukiau. – Esu vokietis, norėčiau sužinoti objektyvią...

– Žinoma, eime, palydėkit mane kiek... Na, reikalas paprastas: savaime suprantama, ta intervencija – tik vaidyba, skirta mūsų pinigų kapšams *money* prisikrauti.

– Taip, bet kodėl tada neuždraudžia...

– Nes tada jie tuoj pradėtų spausti tuos ar kitus politikus. Dėl kokių priežasčių, nežinau, bet man, kareiviui, ir nereikia. Aš, kaip visi mes, tik įsakymus vykdu. Kad jums nepadedame, nors galėtume, yra tikra tiesa. Kita vertus, argi nėra viskas pripuolamai daroma? Pažiūrėkit į baltųjų kariuomenę: gausybė nuotykių ieškotojų, despotų, korumpuotų žmonių. Gal dar ir todėl delsiama kišti į šį žygį pernelyg daug kapitalo ir žmonių ir nesiskubinama bandyti suderinti *old* Anglijoje vyraujančias skirtingas nuomones dėl intervencijos.

– Taip, – suglumęs pasakiau, – bet ar tai, nepaisant visko...

– Žinoma, nėra gerai siūlyti rusams palaukti, šiandien, ryt žadėti, traukti iš jų koncesiją po koncesijos... Bet ar mes tai darome? Mums patiems, patikėkit manim, visiems mūsų kareiviams, visiems mūsų karininkams, visa tai jau skersai gerklės stovi! Bet mes paklūstam, darom tai, kas įsakyta. Ir laukiam nesulaukiam, kada ši gėdinga istorija pasibaigs...

Palydėjau jį iki intervencinės kariuomenės štabo geležinkelyje. Atsišveikinant jis prisistatė. Tvirtai paspaudėme rankas, atvirai žvelgėme vienas kitam į akis, jis susirūpinęs tarstelėjo:

– Geros jums kloties.

Jo pavardė – kapitonas Raselas.

***

Grįždamas mačiau gatvėse šešis vokiečius belaisvius su semtuvais ir karučiais. Du sustumia šiukšles, du negrabiai susemia, du stumia karučius toliau. Eidamas pro juos pastebėjau: mundurai iš karininkams skirtos gelumbės, apykaklių anksčiau kietų ir aukštų būta. Kurį laiką žvelgiau į juos, iš negrabių judesių supratau, kad lig tol nė vienas jų semtuvo rankose nebuvo laikęs.

Gal vertėtų pakalbinti, pamaniau ir nuėjau jiems pavymui. Paskiausiai ėjęs atsitiesė, nepatikliai, baimindamasis pažvelgė į mane – akiniai taisant sukabinti, banguota barzda, tobula galva, nors ir purvina, liudija jį esant mokslininką.

– Jūs karininkas? – paklausiau vokiškai.

– Taip, – tyliai, kone susigėdęs tarė.

– Nieko nedarysiu jums, prašau nebijoti! Norėčiau tik sužinoti, kodėl jūs tai darot? Ar tas darbas bausmė?

Jis liūdnai šyptelėjo.

– O, ne, mes patys, savo noru... Nebeišgyvenam... Nors mūsų atlygį padidino iki šimto rublių... Bet duonai vis tiek nepakanka... Visi karininkai dirba, kitaip badu numirtume...

Apie tai nė nepagalvojau!

– Iš kur jūs? – paklausiau. – Juk buvote, neabejoju, stovykloje? *Krepost*?

– Ne, mes iš toli. Iš Užbaikalės...

Krūptelėjau.

– Iš kurios stovyklos? – iškart paklausiau.

– Berezovkos...

– Taigi... – nusivyliau. – Iš Berezovkos... O nežinote, ar ir kitos stovyklos...

– Taip, beveik visos, išskyrus tas, kurias japonai ir amerikiečiai perėmė. Mums buvo leista pasieškoti darbo. Dykynėje tokiai gausybei žmonių jokių galimybių. Šimtą rublių turint...

– Taip... – išsiblaškęs tarstelėjau, – suprantu. O čia, Omske, daug karininkų? – paklausiau.

– Taip, vokiečių ir austrų, ir vengrų.

– O kur jie dirba?

– Ak, visur... Šaldyklose, odos fabrikuose prie elevatorių ten, prie Irtyšiaus, daug kas ir Kulomzino malūnuose. O mes gatvėse tvarkomės, – pridūrė.

– Gal buvote sutikę daktarą Bergerį? – nerimastingai paklausiau. – Ar leitenantą Šulenburgą? Leitenantą Vintą, Merkelį, Turną? Kariūną Olfer tą? Vyresnįjį leitenantą Zaltiną? Visi jie iš Užbaikalės, tiksliau tariant, iš Borzos...

Jis papurtė galvą.

– Ne, – pasakė, – nė vieno. Bet čia, žinau, yra daug žmonių iš Borzos.

Kiek patylėjau.

– Galiu pasiteirauti jūsų vardo? – tada paklausiau.

– Vyneris, – mandagiai atsakė ir lyg civilis linktelėjo. – Landvero leitenantas, anksčiau – universiteto profesorius. Fizikas, specializacija – šilumos spinduliavimas...

Išsitraukiau Kolčiako banknotą.

– Ar galėčiau, pone profesoriau? – nedrąsiai paklausiau.

– Esu visiškai laisvas... – pašmaikštavo.

Paspaudęs ranką nuėjau. Neklydau – ploni jo pirštai prie rašiklio pratę.

***

Nežinia, kas laukia mūsų dalies. Net Verenikio nesutrikdoma ramybė pamažu skysta.

– Kas gi bus? – vakar pasakė. – Žiemos žygis laukia! Bet kaipgi mūsų kariuomenė, kaip mūsų pabėgėliai...

– Denikinas jau prie Maskvos, Judeničius prie Peterburgo! – tarstelėjo Kostia. – Sako, Petrogradas bet kurią dieną gali kristi. Jei dar bent aštuonias dienas išsilaikytume...

Verenikis nepatikliai papurtė galvą.

– Taip, jei Urale būtume likę! Jei raudonųjų dalinius ten būtume supančioje... Bet, kai jie mus ten sumušė, daug divizijų atsilaisvino – dabar visas pajėgas gali telkti kovai su Denikinu ir Judeničiumi...

– Kapitonas teigus! – dalykiškai tarė Rekė. – Uralas mums buvo kaip vokiečiams Marna! Kad mes jų ten nesulaikėm, kad kuo daugiau jų daliinių nesutraukėm – mūsų nelaimė.

Verenikis sugniaužė didžiulius kumščius.

– Taip, mus per anksti sumušė! Gal dviem mėnesiais per anksti! Dangaus Tėve, todėl viskas taip... viskas... – jis nutilo. – Ar turit kailinius? – tada paklausė. – Tu, Benjaminai, turi?

– Ne, kapitone.

– Tada paimk iš kasos pinigų ir nupirk visiems. Kailinius, veltinius, miegamuosius maišus – ką gausi. Nes jei prarasim Omską ir teks žiemą žygiuoti, žygiui per sniegą, ledus ir dykynes mes nesame pasirengę...

Jis nutilo, mostelėjo ranka – tas judesys viską pasakė.

***

Vakar ir vėl su Ilja valandą drauge praleidom. Jis buvo atviras, liejo širdį. Regis, jam vienas džiaugsmas ir vėl pasišnekėti niekam nerėkalojant ir nesikišant.

– Matai, – pasakė, – tie žmonės vis dar tikisi, kad seni laikai grįš! O ar išsilaikys mūsų vyriausybė, priklausom nuo to, ar pavyks jai pelnyti dirbančių žmonių pasitikėjimą – padaryti tai, kas anksčiau atrodė nesvarbu! Bet taip sparčiai juk neįmanoma pakeisti tai, kas šimtmečius buvo įprasta, per mėnesį to nenusikratysi... O kol nepavyks atsikratyti prisiminimų apie senus laikus, būgštavimų, kad visa tai ir vėl sugrįš, mūsų valstybės pamatai nebus tvirti! Nauja kryptis Rusijoje turėtų atsirasti, žmogiškumo era prasidėti – tai, o ne kareiviška prievarta jėgų mums suteiktų! Revoliucija baisi tuo, kad paskatina didžiulį ūkio pakrikimą, sakoma. Bet visi tik dangstosi, niekas nepripažįsta, kad ir mums tai tinka...

Jo rankos, dažniausiai maskatuojančios, dabar buvo bejėgiškai nusvirusios.

– Manau, nė vienas turtuolis karo nenorėtų, jei suvoktų, kokios pasekmės laukia. Kad ir kaip, naudos iš karo niekam nebuvo – vien tik žalą visi patyrė! Ramybė ir tvarka veikiausiai kada nors įsivyras, bet širdžių revoliucingumo jau niekad nepavyks užgniaužti! Tai net į gera – buvo nubrėžta svarbi riba... Pasibaigė, nesugąžinsi, neatgaivinsi! Kad per karą iš

pagrindų pakito žmonių teisių matas, liudija tvirtai nustatyta bauda nesirodantiems karo kurstytojams!

Jis persimainė.

– Taip, taip, – liūdnai tarė, – vienu požiūriu mes sutariame: dabartinei visuomenės sąrangai apsaugoti nuo greta tarpstančio bolševizmo užkrato, nuo žlugimo reikia aukų! Bet tai net ne aukos... Tai tik žingsnis, kurį, jei mes to nepadarysime, mūsų vaikams teks žengti! Ir ar ne geriau kai ko atsisakyti, užuot dėl tų dalykų kėlus reikalavimus? Dėl kitko, kas įmanoma, atsisakyti? Trumparegiai, apsnūdėliai – akli egoistai... Ką jiems istorija reiškia? Nieko, nieko... Vos sočiai privalgė, tuoj visus badmečius ir užmiršo... Ak, ko tie ponai dejavo dėl bolševizmo, juk patys raudoni buvo? Bet mūsų kariuomenė pakilo, baltieji atėjo... Dabar jie ir vėl sėdi direktorių kėdėse, spaudžia ir daro machinacijas, ir engia – kaip anksčiau! Argi tai suvokiama? Užuot kokį mažmožį, juos išgelbėti galintį, paaukoję, jie ir toliau tą patį daro, iki viskas sugriūva... Visoj šaly nerasi žmogaus, kuris, iš dabarties žvelgdamas, ką ateity regėtų...

Neradau žodžių jam paguosti.

Jis teigus.

***

Galiausiai aptikau vietą, kur karo belaisviai registruojami. Laimė, jai vadovauja kapitonas – jis maloniai suteikė žinių.

– Taip, – sakė jis, – iš Borzos keli šimtai čia atsiūsta, daugiausia karininkų, vokiečių ir austrų. Bet, kai tokia sumaištis, niekas negalėtų pasakyti, kur jie dirba... Buvo siūsti į šaudmenų sandėlius, bet ar jie vis dar ten? Gal šaldyklose, gal malūnuose... Ar ieškote kokio žmogaus?

– Taip, – tarstelėjau.

– Teks ieškoti visose tose vietose, kurias dabar jums surašysiu. Kur nors tikrai surasit. Išsiūsti kur kitur neturėtų būti, kitaip pas mane būtų išbraukti...

Taigi dvi dienas lakstau po miestą. Lankausi visose tose vietose, kur įdarbinti karo belaisviai, – fabrikuose, valstybės įmonėse, šaudmenų sandėliuose. O, Dieve, kokio vargo per tas dvi dienas prisižiūrėjau! Mačiau baltagalvius pulkininkus prie indų plovyklos stalų, žilus, silpnus majorus, nuo ryto lig vakaro granatas nešiojančius. Visas vokiečių kapitonų dalinys prekių stoty krovė anglis, penkiasdešimt jaunesniųjų karininkų darbavosi grūdų elevatoriuose prie Irtyšiaus. Visi apdriskę